

Shitas HaRashba
Sept. 4, 1994

1) Opinion of the Rashba on Annulling Kiddushin

שו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף רו

שאלת עוד קהל שעשו תקנה מחמת הפריצים שכל מי שיקדש אשה שלא במעמד י שלא יהא קדושו קדושין. הודיעני אם יש כח ביד הקהל לעשות כן?
תשובה שורת הדין נראה לי בברור שרשאיין בני העיר לעשות כן ובלבד שיסכימו בכך אנשי העיר. ואם יש שם תלמיד חכם ולא הסכים עמהם לא. והטעם מזה לפי שהצבור יכולין להפקיר ממונו של זה ונמצא כמקדש בממון שאינו שלו וכמו שאמר בתלמוד אפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ובפרק חזקת הבתים (דף מ"ה ב') אמר אמימר תלוה וקדיש קידושו קדושין. רב אשי אמר באשה ודאי אין קידושו קידושל. הוא עשה שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושי מינל. וביבמות פרק ב"ש (דף ק"י) ההוא עובדא דהוה נברש דאיקדשה כשהיא קטנה וגדלה ואותיבוה אבי כורסית. אתא איניש אחרינא וחטפה מיניה. ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם ולא אצרכוה גיטא מבתרא. אמר רב אשי הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה דבכל מקום הפקר בית דין הפקר. והצבור בבית דין של בני עירם יכולין להפקיר ממון אם ראו בדבר תקנה לבני עירם והפקר בית דין הפקר מדבר תורה. וכך אמר' ביבמות פרק האשה (דף פ"ט ב') וכן בגיטין (פ"ד דף ל"ו ב') מנין שהפקר ב"ד הפקר שנא' (עזרא י') כל אשר לא יבוא לשלשת ימים יחרם את כל רכושו. ותניא בפרק קמא דבבא בתרא (דף ח' ב') ורשאיין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים לשכור פועלים ולהסיע על קיצתן. ומיהו אם יש שם ת"ח צריך לעשות מדעתו וכדאמרין התם בפרק קמא דבבא בתרא (דף ט') הנהו טבחי דאתנו בהדי הדדי דכל דעביד ביומא דלא דיליה ליקרענה למשכיה אול חד עבד ביומא דחבריה וקרעוה למשכיה. אתא לקמיה דרבא חייבינהו. איתבייה רב יימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתן לא אהדר ליה ולא מיד. אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה. ה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל איכא אדם חשוב לאו כל כמיניה דמתנן ומעשה היה בעירנו ודנתי בדבר בפני רבותינו ומורי הרב רבי משה בר נחמן הודה לדברי. ומכל מקום עוד צריך להתישב בדבר.

שו"ת הרשב"א חלק ב סימן רל (ראה גם שו"ת הרשב"א חלק ב סימן קפה)

שאלת, זה לשונך: זה שנמצא להרמב"ם ז"ל, בהלכות עדות פי"ג. הקרובין, פסולין לעדות וכו'. אבל שאר קרובים מן האם, או מדרך האישות, כלן פסולין מדבריהם. וכבר נתבאר, שיש הפרש בין פסולי עדות דאורייתא, לפסולי עדות דרבנן. לפי שבפירוש אמרו ז"ל: המקדש בפסולי עדות דדבריהם, חוששין לקדושו. אם כן, למה ניהוש בגרושין. והמגרש בפסולי עדות דדבריהם, חוששין לגרושיו, ותהיה אסורה לכהונה. ודבר ברור וידוע הוא, שהפסול מדבריהם, מותר מן התורה. אבל בגמ' דאלו הן הקרובים, ליכא הפרש בין הני קרובים דמשפחת אם, להני קרובים דמשפחת אב. אלא הכל ענין אחד, ומדה אחת. ואם אין דברי הרב רבינו משה ז"ל, מראין זה הענין שאמרנו. למאי הלכתא, עשה ביניהן הפרש? עד כאן.
תשובה: תחלת כל דבר, אני אומר: כי מה שאמרת שבפירוש אמרו ז"ל, שהמקד' בפסולי עדות דדבריהם, חוששין לקדושו, לא דברי הכל היא זו. שמקצת מן הגאונים ז"ל כתבו בתשובותיהם: כל הני, דפסילי מדרבנן, כגון הרועים, והגבאין, והמוכסין, אם קדש בפניהם, אפי' שניהם מודים, לא תפסי קידושי כלל, ואינה צריכה הימנו גט. דכל דמקדש, אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. וכבר ידע, שבכמה מקומות בגמרא, נמצא ככה, שהפקיעו הקידושין לגמרי. כמו שאמרו בריש פרק קמא דכתובות. ומשום צנועות, ומשום פרוצות, שרי אשת איש לעלמא? והיתה התשובה: אין! כל דמקדש, אדעתא דרבנן מקדש, ואפקיענהו רבנן לקדושי מיניה. וכן ביבמות, בעובדא דנרש, דאותבוה אבי כורסיא. ואתא חבריה, וחטפה מיניה. ואפקעוה רב ברונא ורב חננאל, תלמידי דרב, קדושי מיניה, ולא אצרכוה גיטא. וכן בפרק חזקת, בתלוה וקדיש. אלא שיש מגדולי הגאונים ז"ל, שהצריכוה גט, כמו שכתבתי /שכתבת/, וראוי לחוש ולהחמיר כדבריהם. ויותר פשוט בעיני, לאסור לכהונה, אשה שנתגרשה בפסולי עדות דרבנן, שזו גרושה גמורה היא מן התורה. ואין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה, כמו שאמרו ביבמות פרק האשה רבה. ואף על פי שנחלק שם רב הונא, ואמר: שמתנין אפילו לעקור דבר מן התורה, אין הלכה כן כמותו. אלא אם /בד"ל: כן/ מתנין כן לגדר, כאליהו בהר הכרמל, וכמעשה דההוא דרכב סוס בשבת, בימי יונים, והביאוהו לבית דין וסקלוהו. ולא שהלכה כן, אלא שהיתה השעה צריכה לכך. וכן בכל דבר שנעשה על ידי ממון, כיתומה קטנה שנתקדשה, ומתה, שאמרו: שבעלה יורשה. ופירשו טעמא בגמרא: מפני שהפקר בית דין הפקר. וכן בקידושין, מפני שכל המקדש, אדעתא דרבנן מקדש. וכן כיוצא בזה, בקטנה שנדרה, שאמרו שבעלה מפיר לה. ומפרש טעמא בנדה, פרק יוצא דופן. משום שכל הנודרת, על דעת בעלה היא נודרת. וכן כל כיוצא בדברים אלו. אבל בעלמא, אין מתנין, כמוזכר שם בפרק האשה רבה ואף על פי שאפשר לומר גם בזו, שהפקיעו רבנן הגט ממנו, וכאילו גרשה בגט שאינו שלו, שאינה מגורשת, הא ליתא שלא בכל מקום אנו אומרים כן. ואין לנו רשות לומר כן להקל, מדעת עצמינו, אלא במקומות בלבד, שמצאונו להם ז"ל, שאמרו כן בפירוש בגמרא. ותדע לך, שאם כן, אף אנו נאמר. כן, בתורם מן הטמא על הטהור, שתצא הראשונה לחולין, כדברי רב הונא. ולמה נחלקו עליו בגמ' שהרי גם בתרומה, אפשר לומר כן, שהפקיעו הכרי ממנו, וכאלו תרם מה שאינו שלו, שאין תרומתו תרומה. אי נמי לומר שהפקיעו ממנו אותה סאה, שעשאה תרומה על הכרי, דהוה ליה כתורם מה שאינו שלו, על שלו. אלא שלא בכל מקום, אנו יכולין לדון כן מדעתנו.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן אלף קסב

פרפייאן. שאלתם משומד/מומר/ לעבודה זרה שקדש בת ישראל דקדושי קדושי ואפילו גוי שנתגייר וחזר לסורו כדאיתא ביבמות (פ"ד דף מ"ז). מה ראו חכמים שלא חשו כאן לעגון וחשו לעגון במקום עד אחד אפילו עבד ואפילו שפחה והלא יש כאן עגון יותר שאי אפשר לכופו לגרש.

תשובה היא דעד אחד לא משום עגונה לבד אמרו. אלא מתחלה היו באין לה בריש פרק האשה רבה (דף פ"ה) מדינא דאורייתא דעד אחד נאמן באיסורין ואתי למילף מחתיכה מטבל הקדש וקונמות ודחי להו ואסיק רבי זירא מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלה ואקילו בה משום עגונה. ומיהו לא אקילו בה אלא משום דאיתתא דייקא ומנסבא וכי לא דייקא אמרינן תצא מזה ומזה לא אפקעינהו לקידושי. ומיהו ודאי זימנין דמפקעי קידושי מחשש עגון וכדאמר אין טענת אונס בגיטין ואף על גב דלגבי ממונא הוי טענה אפקעינהו רבנן לקידושי משום צנועו ומשום פרוצות. וקא יהבינן טעמא משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה. ואפילו התם כל עיקרא דמילתא לאו משום עגונה בלחוד הוא אלא משום דמאן דיהיב גיטא כי הא כי היכי דלא לפקעינהו רבנן לקידושי מיניה ומשוו לבעילתו בעילת זנות אסוקי מסיק אדעתיה כל אנסא דשכיח ואפילו שכיח ולא שכיח מחיל להו הא בכדי לא אפקעינהו. **ותדע לך דהא טבע במים שאין להם סוף לא אפקעינהו ולא חשו לענין עגון. דאלמא לא אמרו אלא כי איכא סמך כי ההיא דעד א' דסמכינן אסדהות' דעד ואפילו בגוי מסיח לפי תומו ומשום דאיהי דייקא ומנסבא. ובגט משום דסומכינן לימא דאסקיה להאי אונסא אדעתיה ואחולי אחלי כדאמרן.** ותדע לך דההיא אונסא דלא שכיח דאכלו ארי ונשכו נחש ונפל עליו הבית הוי אונסא משום דאונסא דלא שכיח לא אסיק אדעתיה ובתולה וקדיש וכההיא דאותבוה אבי פורסיה דאפקעינהו לקידושי ולא אצרכוה גיטא. **התם היינו טעמא משום דעיקר הקידושי הוי שלא ברצון חכמים הא בעלמא לא. ומה שאמרת שכל המקדש אומר כדת משה וישראל וזה יצא מכלל דת משה וישראל הקידושי בעצמן כדת משה וישראל היו.** ואפילו גר שנתגייר וחזר לסורו אם קדש קדושי קדושי שאין משגיחין במקדש אם תם ואם רשע ואם ראוי לבא בקהל אם לאו. אלא בגוף הקידושי או שנעשו כדרך שבני אדם מקדשין שלא באונס ובלבד שלא יהו מאיסורי ערוה החמורה כחייבי מתות וכחייבי כרתות. דהא איסורי לאוין תפסי בהו קדושי מפקעינן להו בדאמר כדת משה וישראל. דכל ממילא כדת משה וישראל הוא דמקדש דהא כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. ובאמת כל שהאשה יכולה לברוח ממנו ושלא תתיחס עמו פן תוליד בן פריץ מחוייבת היא לברוח מפניו כבורח מפני הנחש. ובת ישראל אסורה בחתונה וקרוב הדבר להיות זה כמאן דאמר פן יסיר לרבות כל המסירין. ומיהו בשקדש קדושי קדושי. וישראל נמי שקדש משומדת/מומרת/ תפסי בה קידושי. ואם חזרה בתשובה אסורה בקרוביו והוא אסור בקרובותיה וצריכה ממנו גט. ואם הולידה אפילו מגוי ישראל כשר ומזוהם הוא וכדאמרין בשלהי פרק קמא דיבמות (דף י"ז) והא איכא בנות כלומר בנות שנשתמדו וילדו לגוים ואמר רבינא בן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך וכל שכן אם ילדה מישאל. והא דגרסינן בירושלמי רבי אלעזר שאל הבא על השפחה משומדת מהו. וכתב לה מר משומדת בדל"ת אנו אין אנו גורסין אלא על השפחה משומרת ברי"ש כלומר שנשתמרה שלא נבעלה. דאי משומדת קאמר מאי שנא שפחה דנקט דשפחה שנשתחררה ישראלית גמורה היא. ואין לומר שלא רצה לתלות הקלקלה בישראלית אלא משומדת קאמר כלומר אם יש לה כתובה מאתים. ולפי ששינוי השפחה שנפדית יתירה על בת שלש שנים ויום אחד כתובתה מנה לפי שהיא בחזקת בעולה שאל רבי אלעזר אם היא משומדת מבת שלש שנים ולמעלה ובא עליה ומצאת שלימה מהו בכתובת מאתים ואתי למידק מדיוקא דהבא על שפחה ארמית יכול היא חייב כלומר בקנס. תלמוד לומר מהר רצה לה לאשה זו שיש לו בה הויה יצתה שפחה ארמית שאין לו בה הויה. הא אם יש לו הויה יש לה קנס וכל שיש לה קנס יש לו לה/ כתובה כלומר כתובה מאתים משום דבתולה מחזיקים לה דאי לא לית לה קנס. ולענין המשומדת אם ילדה בן לישראל פוטר את אשת אביו מי/מך/ היבום. דהא תנן כל מי שיש לו בן מכל מקום פוטר את אשת אביו מן היבום חוץ ממי שיש לו מן השפחה והנכרית והשפחה ונכרית מפקינן להו התם בפרק כיצד (דף כ"ג) מדמעטינהו רחמנא מבת אשת אביך. מי שיש לו לאביך אישות פרט לשפחה ונכרית שאינן בנות הויה ואישות והאי הא אית להו בה הויה ואישות.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תקנא

שאלת אדננו המלך ירום הודו צוני לודן בכתבו. על ענין אחד שאירע כאן באלמנה אחת שאחד מקרוביה היה נכנס בכל יום בביתה יום אחד יצא אותו קרוב לבית הכנסת וסידור תפלות בידו והלך לבית האלמנה ועדים עמו ונתן אותו סידור תפלות בפני עדים ואמר לה הרי את מקודשת לי. וצוה לסופר הקהל לכתוב בשטר קבלת עדותן והלכו מן הארץ. והאלמנה נתרעמה למלך שאלו הקדושי לא היו ברצונה אכן שלא מדעתה ואני לא יכולתי לברר הענין מפי עדי הקדושי מפני שהלכו להם אם היו מדעתה אם לאו. ועכשו צעקה בפני האלמנה ואמרתי שאצוה למקדש לתת לה גיטא וליסר בשבטים את המקדש. הודיעני מה אדון בדבר זה. תשובה באמת הדעת נותנת שנהג בה זה מנהג רמאות ואינה מקודשת. אלא שמחמת חומר העדיות אין אנו יכולין לודן בהם מאומד הדעת ואין אני רואה לה היתר אלא בגט שיתן מדעתו. אבל ראוי לקנסו בממון לפי מה שיראה לדיין הממונה מן המלך שלא ילמדו הרואים לעשות כן. וכל בית דין יפה רשאים לעשות מן הדין כן כדאמרין (ב"מ פ"ג דף ל"ט ב') הכי דיינינא לך ולכל אלמי חבירך. ואפילו לקנסו בגופו אם היה בית דין יפה משום מיגדר מלתא כמו שאמר במי שרכב סוס בימי יונים שהביאוהו לב"ד = לבית דין = וסקלוהו. לא מפני שהיה ראוי לכך אלא משום שהשעה צריכה לכך כדאיתא פרק האשה רבה (דף כ'). וכן שמעון בן שטח תלה שמנים נשים באשקלון לא מפני שהדין כן אלא לצורך השעה דבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין דרב הונא קץ ידא כדאיתא בסנהדרין בפרק ארבע מיתות (דף כ"ח ב'). ואלו רצה לתקן הקהלות או כל קהלה וקהלה לגדור בפני תקלות אלו. יעשה תקנה במעמד כלם ויפקיעו מעתה ועד עולם או עד זמן שירצו כל ממון שינתן לשום אשה מקהלה הפקעה

גמורה הפקר גמור אלא אם כן תקבלם האשה מדעתה ומדעת אביה או בפני פלוני ופלוני כמו שירצו. וכן מצאתי לרב שרירא גאון שכן נהג הוא ואבותיו ואמר לצבור אחר לנהוג כן. וכן ילמד אדם לתוך ביתו וילמוד לנערותיו לאסור עצמן על דעת המקום ועל דעת הרבים בלא שום פתח היתר וחרטה כל ממון שינתן לה בתורת קדושין אפילו תקבלם מדעתה אם לא בפני פלוני ופלוני. וכן הודעתי אני פעמים לבנות עירנו.